

Tidöavtalet – integration eller assimilation?

Trots Sverigedemokraternas nya roll i svensk politik handlade diskussionen efter regeringsbildningen i första hand om enskilda förslag i Tidöavtalet. Kritikerna tog upp sådant som färre kvotflyktingar och anhöriginvandrare, hårdare kontroll av vilka som vistas i Sverige, samt planerna på att aktivt verka för återvandring. Den traditionella bilden av SD som ett nationalistiskt parti med nazistiska rötter bestod, men inte heller nu gick man närmare in på Sverigedemokraternas ideologiska bevekelsegrunder. Dit hör en syn på identitet och integration som knappast är självklar i ett demokratiskt samhälle, men ändå verkar ha övertagits eller accepterats av regeringspartierna och Socialdemokraterna. Detta aktualiserar frågan om vad ”paradigmskiftet” egentligen innebär. Rör det sig främst om drastiska åtgärder för att begränsa invandring eller är det fråga om en ny nationalism?

Nationalism och främlingsfientlighet

Traditionellt menas med nationalism tanken att ett folk har rätt till en egen stat. Samtidigt används begreppet om en chauvinistisk och främlingsfientlig hållning som betraktar den egna folkgruppen som förmer än andra.

De kända teorierna om nationalism behandlar den nationsbildningsprocess som börjar under 1800-talet och vill man förklara det som idag menas med nationalism finns inte mycket att hämta hos författare som Hroch (2000), Deutsch (1966), Anderson (1991) eller Gellner (1983). För Ernest Gellner är nationalism ”den politiska princip som hävdar att politiska och nationella gränser bör sammanfalla”, samt de attityder och rörelser som är relaterade till principen (Gellner 1983:1). Tidigare kunde en stat omfatta skilda folkgrupper eller samma kulturområde innefatta flera stater. Exempel på det förra är de habsburgska, osmanska och ryska imperierna, medan Tyskland och Italien fram till enandet är uttryck för det senare.

Gellners typologi¹ och resonemang tar fasta på strukturella förändringar under moderniseringsprocessen. Hans funktionella förklaring går i korthet ut på att ett modernt samhälle kräver ett gemensamt skriftspråk,² vilket leder till en ny typ av homogenitet. Etablerandet av en modern högkultur via ett standardiserat språk är en assimilationsprocess som kan möta motstånd om det i en stat finns folkgrupper som genom sin kultur avviker från majoritetsbefolkningen. Gellner talar om ”diakritiska tecken” för att understryka att det inte behöver röra sig om språkliga skillnader. På sydslaviskt område uppstod trots ett gemensamt språk distinkta nationella identiteter baserade på religiöst-kulturella skillnader.

Nationen är ett historiskt fenomen och kan därför inte förklaras utifrån känslor av samhörighet som tidigare var knutna till religion, lokalsamhälle eller släkt. I Durkheims efterföljd menar

¹ Gellner utgår från tre dikotomier: kultur A/kultur B, makthavare/undersåtar, agrart/modernt samhälle och får åtta fall. ”Habsburg och vidare österut” är den typiska nationalismen. Sverige och ett fåtal andra länder i Europa hör till kategorin ”atypisk förnationell situation”: härskare och folk tillhör samma kultur och staten blev tidigt självständig.

² Sverige är unikt med allmän läskunnighet sedan slutet av 1600-talet (Todd 1996).

Gellner att ett modernt samhälle *inte* bygger på gemensamma värderingar eller inbördes solidaritet, utan hålls samman av strukturella relationer. Om den traditionella byn kännetecknades av kulturell likformighet gäller detta inte dagens differentierade samhälle som i flera avseenden präglas av långtgående mångfald.

Det finns en implicit beröringspunkt mellan Gellner och den socialpsykologi som bygger på Henri Tajfels idéer och går under namnet den *sociala identitetsteorin*.³ Liksom Gellner tar Tajfel fasta på skillnader. Teorins huvudbegrepp är (*social*) *kategorisering, jämförelse och psykologisk särart*. Individen klassificerar på olika sätt sin omgivning, vilket är en förutsättning för att orientera sig i verkligheten och en grund för identifikation med sociala kategorier eller grupper. Processen innebär *jämförelser*, där man enligt olika kriterier *värderar* sig själv och sin grupp i relation till andra. Samtidigt finns en strävan att upprätthålla en positiv självbild. Om detta är svårt kan individen modifiera sin identitet eller förändra sin relation till omgivningen. Det kan tilläggas att man i socialpsykologiska experiment har visat att godtyckliga etiketter aktualiserar de mekanismer och den gruppdyamik teorin postulerar.

Enligt Tajfels teori är vetenskapen om tillhörighet till en kategori avgörande, inte ett specifikt ”innehåll”. Vi är ”vi” just för att vi inte är ”de” och våra identiteter upprätthålls av en tendens att förstärka skillnader gentemot andra och tona ned olikheter i den egna gruppen. De identitetsskapande mekanismerna innebär därför i sig en viss distans mellan sociala grupper. Uppdelningen mellan ”vi och ”de” förekommer i alla sammanhang, inte bara i etniska relationer. Detta behöver inte, men kan leda till konflikt om skillnader är relaterade till motsättningar rörande t.ex. ekonomisk eller politisk makt. En betydelsefull konsekvens av teorin är vidare att föreställningar förknippade med identitetsmarkörer som svensk eller dansk kan variera mellan sociala grupper, men även över tid. Identiteter kan mobiliseras.

Mot bakgrund av litteraturen om nationsbildning och socialpsykologisk teori blir begreppet nationalism mer komplext:

	NATIONELL RETORIK JA	NATIONELL RETORIK NEJ
FRÄMLINGSFIENTLIGHET JA	1 Nationalism	3 ”Osynlig nationalism”
FRÄMLINGSFIENTLIGHET NEJ	2 ”Patriotism”	4 Ej Nationalism

Vi utgår från att det vi kallar *nationalism* kännetecknas av nationell retorik (ideologi) och främlingsfientlighet, medan *icke-nationalism* innebär att dessa element saknas. Samtidigt brukar man tala om *patriotism*, en positiv, icke främlingsfientlig attityd, låt vara att utomstående inte sällan likställer patriotism med nationalism. Av särskilt intresse är den *osynliga* eller omedvetna *nationalismen*, en hållning som saknar en retorik byggd på nationella symboler, men ändå betraktar främlingar med misstro.

³ Jfr t.ex. Tajfel (1974, 1978, 1982) samt Turner 1987 och Brewer 2001. Samlingsvolymerna rörande teoretiska och empiriska aspekter är Brewer & Hewstone 2004 och Tajfel 2010 (1978).

Slovenien och Sverige tog under 1970-talet på kort tid emot ett stort antal arbetskraftsinvandrare. I Slovenien fanns ett uttalat motstånd mot nykomlingarna från södra Jugoslavien och man talade allmänt, inte minst bland intellektuella, om hotet mot den slovenska "själen" och egenarten. Även i Sverige förekom misstro mot utlänningar, men den uttrycktes inte via en nationell retorik. I stället fanns en på ytan vänlig men paternalistisk hållning som vilade på föreställningen att svenskar hade nått längre än andra, att invandrare från fattiga och patriarkala länder hade mycket att lära om jämlikhet och demokrati av just oss (Magnusson 1989: 220–222; 250). Vi utgick från att vår "värdegrund" var universell vilket skapade missförstånd rörande t.ex. hemspråksundervisning eller försök att organisera muslimer.

Många finska, jugoslaviska och grekiska hemspråkslärare uppfattade modersmålsundervisningen som en kulturell rättighet, vilket den aldrig var. För svenska myndigheter rörde det sig om en mentalhygienisk åtgärd. Man utgick från vetenskapliga teorier om att barn lättare lär sig svenska om de först behärskar det språk som talas i hemmet. Hemspråksundervisning var ett sätt att undvika de psykologiska och i förlängningen sociala problem som antogs bli följden av "halvspråkighet" (Magnusson 1981). I *Tidöavtalet* (s 55) uppfattas modersmålsundervisningen – utan hänvisning till vetenskapen – som ett hinder för språkutveckling och integration.

Ett annat uttryck för den svenska attityden var relationen till muslimer. Flera partier odlade kontakter med muslimska organisationer och inom socialdemokratin uppstod en skandal sedan det visade sig att en påtänkt medlem av partistyrelsen var lierad med Muslimska brödraskapet. Det intressanta var det skäl en ledande representant för de kristna Socialdemokraterna gav till samarbetet:

"I stället för att se styrkan i att ett muslimskt samfund i Sverige leds av en progressiv socialdemokrat - och därmed kan förändras i det som vi ser som rätt riktning - blockeras vi av att detta samfund inte hunnit lika långt som vi själva i sin politiska agenda eller realpolitiska mognad." (Magnusson 2013)

Detta är ett tydligt exempel på den ambivalenta paternalismen i synen på invandrare och andra kulturer. De har inte hunnit lika långt som vi, men kan och måste förändras i "rätt riktning". Denna osynliga nationalism får ses mot bakgrund av en lång tradition av centralstyre och homogen kultur.

Sverigedemokraternas syn på nationen

Med Sverigedemokraternas blev nationalismen synlig. Deras ständigt ökande väljarunderlag var en naturlig följd av svenska politikernas oförmåga att hantera både utanförskap och en växande opposition mot invandringen.⁴ Mer genomtänkta åtgärder för att komma till rätta med arbetslöshet, låg utbildning och bristande svenskkunskaper bland invandrare, eller motarbeta

⁴ Synen på invandring och invandrare kan följas i *Mångfaldsbarometern*, sociologiska undersökningar som regelbundet genomfördes mellan 2005 och 2022 vid Uppsala universitet och Högskolan i Gävle. Distansen är påtaglig mot invandrare som inte är från Norden, Tyskland, England eller USA och motviljan mot Islam har ökat starkt under senare år. Jfr t.ex. Mella & Palm 2009, 2012 och Ahmadi & Cetrez 2022.

diskriminering, har egentligen inte vidtagits, delvis på grund av en oklar ansvarsfördelning mellan stat, region och kommun. Inte heller har det funnits en genomarbetad kritik av Sverigedemokraternas ideologi från politikernas sida. Man började med att negligera eller mobba partiets valda representanter i riksdagen för att successivt överta centrala delar av deras politik. Först var det suspekt att diskutera invandringsvolym; numera är det oproblematiskt att närma sig SD:s syn på vad som är svenskt.

På samma sätt har med få undantag skribenter på ledar- och kultursidor uppehållit sig mer vid Sverigedemokraternas bakgrund än vid deras ideologi. Under valrörelsen kunde man läsa jämförelser med trettioalet, samtidigt som ledande intellektuella var okunniga om vad SD sedan länge hävdade: ”Vilka som är de svenskaste svenskarna har man noggsamt undvikit att definiera.” skrev Ola Larsmo i DN.⁵

Går man till Sverigedemokraternas principprogram⁶ framgår mycket tydligt vilka som är svenskar:

”Som infödd svensk räknar vi den som är född eller i tidig ålder adopterad till Sverige av svensktalande föräldrar med svensk eller nordisk identitet. (s 9)”

Partiets syn ligger nära den tyske filosofen Herders (1744–1803) idéer om en folksjäl som kommer till uttryck i språket. Det är knappast märkligt att tankar om ”nationens öde” är vanliga i Östeuropa eller på Balkan, där olika folkgrupper har kämpat mot långvarig utländsk överhöghet och idag försöker (åter)skapa en historisk kontinuitet. Sverige blev tidigt självständigt och har i modern tid aldrig varit ockuperat; vårt språk och vår identitet har aldrig ifrågasatts. Det aparta med SD:s hållning är en retorik som hör hemma i en annan historisk kontext än den svenska.

Enligt nationalismens principer bör det råda symmetri mellan folk och stat. Sverige är svenskarnas land och den som kommer hit måste följaktligen assimileras:

Vårt alternativ till mångkulturalismen är en återgång till en gemensamhetsskapande assimilationspolitik liknande den som rådde i landet fram till år 1975, där målsättningen är att invandrare skall ta seden dit de kommer och på sikt överge sina ursprungliga kulturer och identiteter för att i stället bli en del av den svenska nationen. (s 13)

Detta gäller dock inte de nationella minoriteter som erkändes när Sverige 2000 undertecknade Europarådets konvention om skydd av etniska grupper.

”Även om den som tillhör en nationell minoritet kan ha svensk identitet, ska de som grupper undantas från allmänna assimileringsträvanden och ges långtgående kulturell autonomi.” (s. 8)

Det stötande med SD:s ideologi – sådan den kommer till uttryck i partiets program – är alltså inte synen på minoriteter utan kravet på assimilation av den som inte är född i Sverige. En integrerad invandrare, som talar utmärkt svenska och har ett arbete, kan inte bli svensk medborgare utan att byta identitet:

⁵ DN 16 September: <https://www.dn.se/kultur/ola-larsmo-vi-maste-tala-om-den-opassande-svenskheten/>

⁶ <https://sd.se/wp-content/uploads/2022/07/sverigedemokraternas-principprogram-2019.pdf>.

[Han] talar flytande svenska, uppfattar sig själv som svensk, lever i enlighet med den svenska kulturen, ser den svenska historien som sin egen och känner större lojalitet med den svenska nationen än med någon annan nation. (s 9)

SD gör alltså ingen skillnad mellan integration och assimilation, vilket strider mot historisk erfarenhet och forskning. En grupp kan mycket väl vara integrerad utan att ha assimilerats, en process som kan ta generationer. Synsättet vilar dessutom på den tveksamma föreställningen att ett land hålls ihop av gemensamma värderingar knutna till en viss kultur. Sverige präglades långt innan invandringen av stora kulturella skillnader mellan sociala skikt och mångfalden i värderingar illustreras om inte annat när det är val.

Men, kan man invända, spelar verkligen värderingar ingen roll? Den som levt utomlands vet att det tar tid att vänja sig vid en annorlunda omgivning. Jo, det finns kulturella skillnader, men de handlar framför allt om beteenden och attityder som ofta är omedvetna reaktioner i typiska situationer. Alfred Schütz, den framstående filosofen och sociologen som lämnade Wien 1938 för ett liv som flykting i New York har i en känd artikel, *The Stranger* (Schuetz 1944), ingående diskuterat dessa frågor. Det svåra för främlingen är att på nytt lära sig uppleva verkligheten som självklar, att inte behöva fundera över varför man agerar som man gör i olika sammanhang. Det handlar om inläring av nya handlingsmönster och schemata, snarare än om värderingar.

I sociologi baserad på fenomenologi och symbolisk interaktionism brukar man tala om sekundär socialisation, beteenden som lärs in utan att den grundläggande identiteten förändras. (Berger & Luckmann 1991; Schutz 1972). Eftersom den sociala verkligheten består av delvärldar kan människor sköta sitt arbete och vara goda samhällsmedborgare utan att det påverkar deras personliga identitet. Även om invandring är ett större steg än att flytta inom ett land överensstämmer teorierna med forskning om det amerikanska samhället. Av Milton Gordons (1978a, 1978b) klassiska arbeten framgår att assimilation är ett flerdimensionellt fenomen samt att språklig och kulturell integration är avgörande. Däremot kan man behålla sin religion, gifta sig inom den egna gruppen och avstå från att identifiera sig som medlem av majoritetsbefolkningen utan att detta är ett problem. Hur snabbt assimilationen äger rum har att göra med ursprungskulturen, inte minst religion.

Paradigmskifte?

Tidöavtalet⁷ förordar inte bara en restriktiv migrationspolitik. Även SD:s grundtanke om byte av identitet återkommer på olika sätt:

Att införa en kravbaserad integrationspolitik, där den som långvarigt befinner sig i Sverige ska ta ansvar för att bli en del av det svenska (s 30).

Urvalet [av kvotflyktingar] ska utgå från kriterier som ger en välgrundad prognos för god integration i det svenska samhället och i förhållande till svenska värderingar (s 35).

Den som befinner sig i Sverige och åtnjuter svenska gästfrihet har en skyldighet att uppvisa respekt i förhållande till grundläggande svenska värderingar och inte i handling missakta

⁷ Tidöavtalet: Överenskommelse för Sverige. <https://www.liberalerna.se/wp-content/uploads/tidoavtalet-overenskommelse-for-sverige-slutlig.pdf>

befolkningen... Med bristande vandel avses... miljöer som hotar grundläggande svenska värden (s 37–38).

En utredning tillsätts kring hur återvandring kraftigt kan stimuleras ... Det gäller särskilt personer som inte integrerats i det svenska samhället i termer av egenförsörjning, språk eller andra kulturella faktorer (s 41).

Huruvida SD verkligen fått genomslag för sina idéer är en öppen fråga och kanske kan delar av överenskommelsen betraktas som en mer eller mindre subtil taktik från de borgerliga partiernas sida. Mycket skall utredas och de mest kontroversiella förslagen strider sannolikt mot EU-rätten, internationella konventioner och annan lagstiftning. Samtidigt kommer SD knappast att acceptera ett ”svek”. Svagheten i konstruktionen är att tre borgerliga partier är beroende av ett parti som knappast kan betraktas som borgerligt. Sverigedemokraterna har trumf på hand och kan om de så önskar framkalla en regeringskris.

Nu är anpassningen till SD ingalunda ett borgerligt monopol. Under valrörelsen hävdade en socialdemokratisk minister att ”utomnordiska” invandrare inte fick överstiga femtio procent i ett givet område. Det är svårt att bortse från att detta stämmer överens med SD:s definition av svenskhet. Han fick stöd av statsministern som förklarade att vi inte kan ha några Chinatowns och att man i Sverige måste tala svenska. Uppenbarligen även i hemmet. Socialdemokraterna framhöll dessutom inför valet⁸ vikten av att hålla sig till ”rådande normer och värderingar”. Inte till svensk lag, vilket vore rimligt. Partiet har även vidtagit eller planerat åtgärder som påminner om Tidöavtalet och ingen allvarlig kritik riktades mot migrationsavsnittet i regeringsförklaringen. Inte heller under riksdagens partiledardebatt.⁹

*

Invandringen till Sverige har gått snabbt och det är naturligt att människor kan känna saknad efter en miljö och atmosfär som inte längre finns (Barrling & Garme 2022). De politiska partierna agerade dock länge som om ingenting hänt. Ett misstag begicks när LO 1972/73 på oklara grunder stoppade arbetskraftsinvandring. Hädanefter måste man visa att man var flykting för att komma till Sverige. Samtidigt rådde oklarhet om vad som menades med asyl och vilka som hade skyddsbehov. Under kriget i Bosnien 1992–1995 införde Sverige visumtvång i juni 1993, eftersom krig i sig inte gav rätt till uppehållstillstånd förrän 2004 när EU införde begreppet *alternativt skyddsbehövande*.

Efter kriget i Mellanöstern ändrades situationen och 2015 kom den dramatiska flyktingkrisen då människor vandrade genom Balkan mot Tyskland och Norden. Samtidigt var det uppenbart att många av dem som sökte asyl i Tyskland var ”migranter”, dvs människor som inte hade rätt till asyl och inte var alternativt skyddsbehövande. Man räknar med att ca 30 % av dem som sökte asyl i Tyskland första halvåret 2015 var albaner från Balkan (Magnusson 2015)

⁸ <https://www.socialdemokraterna.se/nyheter/nyheter/2022-08-25-socialdemokraternas-valmanifest-2022>

⁹ ”S undvek kritik mot migrationspolitiken”. SvD 26.10.2022. <https://www.svd.se/a/mQQkbp/kristersson-paradigmskifte-vantar-i-sverige>

vilka skickades tillbaka. De utgjorde sammantaget den fjärde gruppen i storleksordning bland registrerade asylsökande efter flyktingar från Syrien, Afghanistan och Irak.¹⁰

De finnar, greker och jugoslaver som anlände till Sverige på 1960-talet började omedelbart arbeta, vilket var en förutsättning för framtida integration och innebar en vinst för samhällsekonomin (Ekberg 2009). De flyktingar som kom senare hade av olika skäl svårt att få arbete och levde ofta utanför samhället. De var många och det stack i ögonen på fattigpensionärer och lågavlönade att man kunde leva ett hyggligt liv utan att förtjäna sitt levebröd. Situationen blev ohållbar när hundratusentals människor inte kunde försörja sig själva. Hur kunde en ”moralisk stormakt” i övermod öppna dörrarna för människor man inte kunde ge en framtid? Något måste göras, men frågan är om Tidöavtalet är rätt väg.

Idag är en femtedel av befolkningen i Sverige född utomlands. Räknar man in dem som har två utlandsfödda föräldrar har över en fjärdedel av invånarna invandrarbakgrund. Denna dramatiska förändring märks knappast i den svenska offentligheten. Om vi vill främja integration krävs förutom satsningar på bostäder, utbildning, arbete och bättre svenskundervisning, även en medvetenhet om att Sverige för alltid har förändrats. Samt att vi av demografiska och ekonomiska skäl har ett behov av fortsatt arbetskraftsinvandring. Det är arbete, inte tvångsassimilation som är en väg ut ur den återvändsgränd som skapats av politikernas ointresse för sin samtid.

Att svenska partier övertar centrala delar av SD:s ideologi är oroande. Integration är en självklarhet och ytterst en rättighet, men att kräva ett avståndstagande från det egna ursprunget och ett uppgående i ”det svenska” strider mot demokratins principer. Hur människor identifierar sig och känner är deras ensak.

Kjell Magnusson

Uppsala, Oktober 2022

⁷ 1 million migrants registered in Germany last year. *Deutsche Welle*. 01.06.2016.
<https://www.dw.com/en/almost-11-million-migrants-registered-in-germany-last-year/a-18963088>

Litteratur

- Ahmadi, Fereshteh, and Andreas Cetrez. 2022. *Mångfaldsbarometern 2022*. Gävle: Högskolan i Gävle.
<https://www.hig.se/download/18.559eac6118229251829ad033/1661703862819/M%C3%A5n%20g%C3%A4l%20d%20s%20b%20a%20r%20m%20e%20t%20e%20r%20n%202022%20-%20H%C3%B6gskolan%20i%20G%C3%A4vle.pdf>
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflecting on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Barrling, Katarina & Garme, Cecilia. 2022. *Saknad. På spaning efter landet inom oss*. Stockholm: Mondial
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann. 1991. *The Social Construction of Reality : A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Brewer, Marilynn & B. Hewstone (Ed.). 2004. *Self and Social Identity*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Brewer, Marilynn B. 2001. "Ingroup identification and Intergroup Conflict: When Does Ingroup Love Become Outgroup Hate?" Pp. 17-41 in *Social Identity, Intergroup Conflict, and Conflict Reduction*, edited by Richard D. Ashmore, Lee Jussim, and David Wilder. Oxford: Oxford University Press.
- Deutsch, Karl. 1966. *Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ekberg, Jan. 2009. *Invandringen och de offentliga finanserna. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2009:3*. Stockholm: Regeringskansliet. Finansdepartementet.
https://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2013/08/2009_3-fr%C3%A5n-webb.pdf
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell
- Gordon, Milton M. 1978. *Assimilation in American Life. The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford University Press.
- Gordon, Milton M. 1978. *Human Nature, Class, and Ethnicity*. New York: Oxford University Press.
- Hroch, Miroslav. 2000. *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*. New York: Columbia University Press.
- Larsmo, Ola: Vi måste tala om den opassande svenskheten. *Dagens Nyheter*, 16.9.2022.
<https://www.dn.se/kultur/ola-larsmo-vi-maste-tala-om-den-opassande-svenskheten/>
- Magnusson, Kjell, 2015. "Önsketänkande och synvillor i flyktingkrisen." *Dagens Samhälle*, 7 september 2015. <https://www.dagensamhalle.se/styrning-och-beslut/demokrati/onsketankande-och-synvillor-i-flyktingkrisen/>
- Magnusson, Kjell. 1981. "Identitet och kultur: Det kunskapssociologiska perspektivet." *nord nytt* (11):43–54. https://www.kjellmag.se/wp-content/uploads/Texter_Etnicitet/Identitet-och-kultur-1981.pdf
- Magnusson, Kjell. 1989. *Jugoslaver i Sverige.: Invandrare och identitet i ett kultursociologiskt perspektiv*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Magnusson, Kjell. 2013. "Vem håller måttet för Socialdemokraterna? " *Svenska Dagbladet*, 24 April 2013. <https://www.svd.se/a/06fc93b5-b721-30d0-bead-06cafddcc3610/vem-haller-mattet-forsocialdemokraterna>.
- Mella, Orlando, and Irving Palm. 2009. *Mångfaldsbarometern 2009*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet. <https://docplayer.se/19043043-Mangfaldsbarometern-2010.html>

- Mella, Orlando, and Irving Palm. 2012. *Mångfaldsbarometern 2012*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet. <https://docplayer.se/10361599-Mangfaldsbarometern-2012.html>
- Principprogram. Sverigedemokraternas principprogram 2019. <https://sd.se/wp-content/uploads/2022/07/sverigedemokraternas-principprogram-2019.pdf>.
- Schuetz, Alfred. 1944. "The Stranger: An Essay in Social Psychology." *The American Journal of Sociology* 49(6):499-507.
- Schutz, Alfred. 1972. *The Phenomenology of the Social World*. Translated by George Walsh and Frederick Lehnert. With an Introduction by George Walsh. London: Heinemann Educational Books.
- Tajfel, Henri. 1974. "Social Identity and Intergroup Behaviour." *Social Science Information* 13(2):65-93.
- Tajfel, Henri. 1978. *The Social Psychology of Minorities*. Minority Groups Reports. London.
- Tajfel, H. 1982. "Social Psychology of Intergroup Relations." *Annual Review of Psychology* 33(1):1-39.
- Tajfel, Henri (Ed.). 2010 (1982). *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Todd, Emmanuel. 1996. *L'invention de l'Europe*. Paris : Éditions du Seuil.
- Turner, John C. 1987. "Rediscovering the Social Group." Pp. 19-41 in *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*, edited by John C. Turner, Michael A. Hogg, Penelope J. Oakes, Stephen D. Reicher, and Margaret S. Wetherell. Oxford and New York: Basil Blackwell.